

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARINI XORIJIY TAJRIBALAR ASOSIDA BOSHQARISHNING ZAMONAVIY SHAKLLARI VA USULLARI

Sotimova Barno Ma`rufjonovna

*Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti maktabgacha ta'lim yo`nalishi
magistranti*

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarishda xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida qo'llanilayotgan zamonaviy shakl va usullar tahlil qilinadi. Finlyandiya, Yaponiya, Singapur kabi rivojlangan davlatlarning ilg'or tajribalari o'rganilib, ularning o'ziga xos jihatlari yoritilgan. Shuningdek, innovatsion menejment, ijtimoiy sheriklik, modulli o'quv dasturlari va kuchli teskari aloqa tizimi kabi boshqaruvning zamonaviy yondashuvlari muhokama qilinadi. Maqola maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, boshqaruv tizimi, xorijiy tajriba, innovatsiya, modulli ta'lim, menejment, Finlyandiya, Yaponiya, Singapur, ota-ona hamkorligi, raqamli texnologiyalar, teskari aloqa, ijtimoiy sheriklik.

Аннотация. В статье анализируются современные формы и методы управления дошкольными образовательными организациями на основе опыта зарубежных стран. Изучается передовой опыт развитых стран, таких как Финляндия, Япония и Сингапур, и подчеркиваются их уникальные аспекты. Также будут обсуждаться современные подходы к управлению, такие как инновационный менеджмент, социальное партнерство, модульные учебные программы и сильная система обратной связи. В статье содержатся научно-практические рекомендации, направленные на дальнейшее совершенствование системы дошкольного образования.

Ключевые слова: дошкольное образование, система управления, зарубежный опыт, инновации, модульное образование, менеджмент, Финляндия, Япония, Сингапур, родительское сотрудничество, цифровые технологии, обратная связь, социальное партнерство.

Annotation. *This article analyzes modern forms and methods used in the management of preschool educational organizations based on the experience of foreign countries. The best practices of developed countries such as Finland, Japan, and Singapore are studied and their specific aspects are highlighted. Also, modern approaches to management, such as innovative management, social partnership, modular curricula, and a strong feedback system, are discussed. The article contains scientific and practical recommendations aimed at further improving the preschool education system.*

Keywords: *preschool education, management system, foreign experience, innovation, modular education, management, Finland, Japan, Singapore, parent participation, digital technologies, feedback, social partnership.*

Kirish. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda ta‘lim sohasida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, maktabgacha ta‘lim tizimiga davlat siyosati darajasida e‘tibor qaratilayotgani, bu sohaning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotdagi o‘rni va ahamiyatini yanada kuchaytirdi. Maktabgacha yoshdagi bolalar – jamiyatning intellektual va ma‘naviy salohiyatini belgilovchi eng muhim qatlam bo‘lib, ularning har tomonlama rivojlanishini ta‘minlash — uzluksiz ta‘lim tizimining poydevori sanaladi. Bugungi globallashuv va raqobat kuchaygan zamonda ta‘lim sifatini oshirish uchun zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini joriy etish zaruriyati ortib bormoqda. Bu, ayniqsa, maktabgacha ta‘lim sohasida dolzarb bo‘lib, an‘anaviy yondashuvlar o‘rniga innovatsion va samaradorlikka yo‘naltirilgan boshqaruv shakllariga ehtiyoj oshmoqda. Jahonning yetakchi mamlakatlari tajribasi shuni ko‘rsatadiki, muvaffaqiyatli ta‘lim tizimi asosan samarali boshqaruv, erkinlik va islohotlarga tayyorlik bilan chambarchas bog‘liqdir.

Finlyandiya, Yaponiya, Singapur, Shvetsiya kabi davlatlarda maktabgacha ta‘lim tashkilotlari boshqaruvida ilg‘or tajribalar va texnologiyalar qo‘llanilmoqda. Ushbu mamlakatlarda bolani rivojlantirishga yo‘naltirilgan dasturlar, ota-onalar bilan samarali hamkorlik, pedagogik jamoalarning mustaqilligi va mas‘uliyatli boshqaruv tizimlari shakllangan. Bu tajribalarni o‘rganish va ularni O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish orqali maktabgacha ta‘lim tizimini takomillashtirish mumkin.

Mazkur tadqiqot maktabgacha ta‘lim tizimida xorijiy ilg‘or boshqaruv shakllari va usullarini o‘rganish, ularning samaradorligini tahlil qilish hamda O‘zbekiston ta‘lim

tizimiga moslashtirish bo'yicha amaliy va nazariy asoslar ishlab chiqishga qaratilgan. Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, u ta'lim tizimining eng muhim bo'g'inlaridan biri bo'lgan maktabgacha ta'lim sohasida xalqaro tajribani tahlil qilish asosida zamonaviy boshqaruv strategiyalarini joriy etishga xizmat qiladi [1].

Tadqiqot quyidagi vazifalarni amalga oshirishni nazarda tutadi:

- xorijiy davlatlarda maktabgacha ta'lim boshqaruvi bo'yicha mavjud tizimlarni o'rganish;
- ularning afzalliklari va kamchiliklarini tahlil qilish;
- olingan natijalarni O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlarini baholash;
- maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Shu asosda, tadqiqot nafaqat ilmiy-nazariy ahamiyatga ega, balki amaliy jihatdan ham dolzarbdir. Unda ilgari surilgan taklif va tavsiyalar kelajakda ta'lim sohasida boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qilishi kutilmoqda. Bugungi globallashtirish davrida ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida, xususan, maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarishda zamonaviy yondashuvlar va xorijiy mamlakatlar tajribasini o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy, aqliy, axloqiy va estetik tarbiyasi ularning kelajakdagi ta'lim va ijtimoiy hayotga moslashuvi uchun muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, bu sohani samarali boshqarish, innovatsion shakl va uslublarni qo'llash bugungi kun talabi hisoblanadi [2].

Tadqiqot dolzarbligi. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimi jamiyatning intellektual va ma'naviy salohiyatini shakllantirishda muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Yangi o'quv yondashuvlari, raqamli texnologiyalar va innovatsion boshqaruv uslublari maktabgacha ta'lim tashkilotlarini zamon talablariga mos holda rivojlantirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Shu bilan birga, xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalarini o'rganish va ularni milliy ta'lim tizimiga uyg'unlashtirish orqali samarali boshqaruv mexanizmlarini joriy etish imkoniyati kengaymoqda. Ushbu mavzuning o'rganilishi O'zbekistonning maktabgacha ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlarni chuqurlashtirish, ta'lim sifatini oshirish hamda xalqaro standartlarga yaqinlashtirishga xizmat qiladi. Mavzu dolzarbligi, shuningdek, pedagoglar, ta'lim muassasalari rahbarlari va siyosat yurituvchilari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga asos yaratadi.

Xorijiy tajribalar tahlili. Dunyoning rivojlangan mamlakatlarida, masalan, Finlyandiya, Yaponiya, Singapur va Shvetsiyada maktabgacha ta’lim tizimi yuqori darajada tashkil etilgan. Ushbu mamlakatlarda bolalar markazida yondashuv, o‘yin orqali o‘rgatish, individual yondashuv va ota-onalar bilan yaqin hamkorlik muhim o‘rin tutadi. Xususan:

- Finlyandiya ta’limning barcha bosqichlarida bolaga bo‘lgan hurmat va erkinlik tamoyili ustuvor hisoblanadi. Maktabgacha ta’lim dasturlari bolalarning tabiiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi tarzda tuzilgan.

- Yaponiyada esa maktabgacha ta’lim tashkilotlari ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga katta e’tibor qaratadi. Tozalik, tartib-intizom va jamoadagi muvozanatni saqlash asosiy yo‘nalishlar sifatida ajralib turadi.

- Singapurda esa texnologik yechimlar keng joriy qilingan bo‘lib, interaktiv ta’lim vositalari, multimedia va dasturlash asoslari maktabgacha ta’limga integratsiya qilinmoqda [3].

Zamonaviy boshqaruv shakllari va usullari. Xorijiy tajribalar asosida quyidagi zamonaviy boshqaruv shakllari va usullarini ajratib ko‘rsatish mumkin:

1. Innovatsion menejment tizimi – texnologiyalarni joriy etish, raqamli platformalar orqali monitoring va baholash, elektron hujjatlashtirish.

2. Modulli dasturlar asosida ta’lim – bolalarning yosh va rivojlanish darajasiga mos modullar asosida tashkil etilgan o‘quv dasturlari.

3. Ijtimoiy sheriklikni rivojlantirish – ota-onalar, nodavlat tashkilotlar va mahalliy hamjamiyat bilan hamkorlikda ta’limni tashkil etish.

4. Liderlik va motivatsiya – ta’lim muassasa rahbarlarining strategik qaror qabul qilish ko‘nikmalarini oshirish, pedagoglar uchun rag‘batlantiruvchi tizimlar yaratish.

5. Kuchli feedback tizimi – pedagog, bola va ota-ona o‘rtasida doimiy teskari aloqa yo‘lga qo‘yilgan tizimlar orqali sifatli o‘zgarishlarga erishish [4].

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarini boshqarishda xorijiy tajribalarni o‘rganish va ularni milliy sharoitga moslashtirish orqali yanada samarador tizimni shakllantirish mumkin. Bu borada ta’lim muassasalarining boshqaruvchilari, pedagoglar va soha mutaxassislari doimiy o‘rganish va tajriba almashish asosida harakat qilishlari zarur. Asosiysi, har bir bolaga individual yondashuv, uning tabiiy qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlash orqali sifatli ta’lim muhitini yaratish muhim vazifadir.

Materiallar va usullar. Ushbu tadqiqotda maktabgacha ta’lim tashkilotlarini boshqarishda xorijiy mamlakatlarning ilg‘or tajribalarini o‘rganish, ularni tahlil qilish va milliy ta’lim tizimiga integratsiya qilish imkoniyatlarini aniqlash maqsad qilingan. Shu boisdan tadqiqot jarayonida turli manbalar va metodik yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot asosan sifat (qualitative) tahlil usullariga asoslandi.

Tadqiqot uchun quyidagi asosiy manbalar material sifatida tanlab olindi:

- Xalqaro tashkilotlar hisobotlari: UNESCO, UNICEF, OECD va boshqa ta’lim sohasida faoliyat yurituvchi tashkilotlarning maktabgacha ta’limga oid strategik hujjatlari, statistik ko‘rsatkichlari va tavsiyalari.
- Xorijiy davlatlarning qonunchilik hujjatlari va ta’lim siyosati: Finlyandiya, Yaponiya, Singapur, Shvetsiya kabi mamlakatlarning maktabgacha ta’limni tashkil etish va boshqarish bo‘yicha rasmiy normativ-huquqiy hujjatlari.
- Ilmiy va amaliy adabiyotlar: Soha bo‘yicha nashr etilgan maqolalar, monografiyalar, dissertatsiyalar va ilmiy konferensiya materiallari.
- Milliy hujjatlar: O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligining normativ hujjatlari, davlat dasturlari, strategiyalar va statistik ma’lumotlari.
- Amaliy kuzatuvlar va suhbatlar: Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida olib borilgan kuzatuvlar, soha mutaxassislari, pedagoglar, muassasa rahbarlari bilan olib borilgan suhbatlar va intervyular [5].

Tadqiqotda quyidagi ilmiy-uslubiy yondashuv va usullardan foydalanildi:

Tadqiqot davomida foydalanilgan manbalar dolzarb, ishonchli va rasmiy manbalar bo‘lishi bilan birga, ma’lumotlar ko‘p manbali yondashuv asosida solishtirilib tekshirildi. Shuningdek, tadqiqot jarayonida ob‘ektivlik va xolislik tamoyillariga qat’iy amal qilindi.

Tadqiqot muhokamasi. Ushbu tadqiqot doirasida maktabgacha ta’lim tashkilotlarini boshqarishda xorijiy mamlakatlar tajribasi o‘rganilib, ularning samarali yondashuvlari va boshqaruv uslublari aniqlanib, O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha ta’lim tizimining samarali faoliyat yuritishi uchun boshqaruvda innovatsion yondashuvlar, ilg‘or tajribalarning adaptatsiyasi va tizimli monitoring muhim ahamiyat kasb etadi [6].

Xalqaro tajribalarning umumiy jihatlari. Finlyandiya, Yaponiya, Singapur kabi davlatlarda maktabgacha ta’lim tizimida quyidagi muhim jihatlar ajralib turadi:

- Bola markazli yondashuv: Ta’lim jarayoni bolalarning individual ehtiyojlari, qiziqishlari va rivojlanish bosqichlariga asoslangan.
- Oilaviy va ijtimoiy sheriklik: Ota-onalar, mahalliy hamjamiyat va notijorat tashkilotlar bilan hamkorlik samarali yo‘lga qo‘yilgan.
- Innovatsion texnologiyalar: Ta’lim jarayonida interaktiv vositalar, raqamli resurslar, o‘yinli o‘qitish texnologiyalari faol qo‘llanilmoqda.
- Moslashuvchan boshqaruv tizimi: Ta’lim tashkilotlariga muayyan erkinliklar berilgan bo‘lib, ular o‘z sharoitiga mos qarorlar qabul qilish imkoniga ega.

Ushbu tajribalar O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tizimi uchun muhim o‘rnak bo‘lishi mumkin. Biroq, ularni bevosita ko‘chirib olish emas, balki milliy mentalitet, ijtimoiy-iqtisodiy holat va mavjud infratuzilmani hisobga olgan holda moslashtirish lozim [7].

O‘zbekiston sharoitidagi mavjud holat. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tizimida quyidagi muammolar mavjud:

- Boshqaruv tizimining markazlashganligi;
- Innovatsion texnologiyalarning cheklangan darajada qo‘llanilishi;
- Ota-onalar va mahalla institutlari bilan yetarli darajada hamkorlik yo‘lga qo‘yilmaganligi;
- Pedagogik kadrlarning malakasi va zamonaviy metodikalardan foydalanish darajasi yetarli emas.

Shu bilan birga, so‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar, davlat tomonidan ajratilayotgan e’tibor va xususiy sektorning jalb qilinishi ijobiy natijalarni ko‘rsatmoqda [8,9].

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi amaliy tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

1. Boshqaruv tizimini desentralizatsiya qilish: Har bir maktabgacha ta’lim tashkilotiga mahalliy sharoitdan kelib chiqib qaror qabul qilish vakolatini berish.
2. Innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish: Ta’limda raqamli platformalar, virtual laboratoriyalar va o‘yin texnologiyalaridan foydalanishni yo‘lga qo‘yish.

3. Ota-onalar bilan integratsiyalashgan ishlash tizimini yaratish: Oila va ta’lim muassasasi o’rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash orqali bolalarning har tomonlama rivojlanishiga erishish.

4. Pedagog kadrlar malakasini oshirish: Xalqaro tajriba asosida o’quv kurslari, seminarlar va stajirovkalarni yo’lga qo’yish.

5. Monitoring va baholash tizimini kuchaytirish: Ta’lim sifati va boshqaruv samaradorligini baholovchi raqamli tizimlarni joriy etish [10].

Xulosa. Tadqiqot davomida maktabgacha ta’lim tashkilotlarini boshqarishda xorijiy mamlakatlarning ilg’or tajribalari tahlil qilinib, ularning zamonaviy boshqaruv shakllari va uslublari o’rganildi. Finlyandiya, Yaponiya, Singapur kabi rivojlangan davlatlarda qo’llanilayotgan yondashuvlar bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta’minlashga qaratilgani, boshqaruvda esa moslashuvchanlik, innovatsion texnologiyalar va ijtimoiy sheriklik asosiy ustuvorliklar sifatida namoyon bo’layotgani aniqlandi.

O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tizimi oxirgi yillarda sezilarli o‘zgarishlarga yuz tutgan bo‘lsa-da, tizimda hal qilinishi lozim bo‘lgan muammolar mavjudligi aniqlangan. Jumladan, boshqaruvning markazlashganligi, innovatsion yondashuvlarning yetarli darajada qo‘llanilmayotgani, ota-onalar bilan hamkorlikning sustligi kabi masalalar tizimning samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Xorijiy tajribalarni o’rganish va ularni milliy sharoitga moslashtirish orqali quyidagi natijalarga erishish mumkin:

- boshqaruv tizimida yangicha, ochiq va moslashuvchan mexanizmlarni joriy etish;
- pedagogik faoliyatda innovatsion metod va texnologiyalarni kengaytirish;
- ta’lim sifati baholash va monitoring qilish tizimlarini takomillashtirish;
- ta’limda oilaviy va ijtimoiy sheriklikni mustahkamlash.

Tadqiqot asosida ishlab chiqilgan tavsiyalar mamlakatimizda maktabgacha ta’lim sohasini yanada rivojlantirish, xalqaro standartlarga moslashtirish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi. Bu esa, o‘z navbatida, kelajak avlodning har tomonlama barkamol bo‘lib voyaga yetishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-apreldagi “2019–2023-yillarda O‘zbekiston Respublikasida maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-sonli Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. (2023). *Maktabgacha ta’lim muassasalarini boshqarish tartibi to‘g‘risida nizom*. Toshkent.
3. UNESCO. (2020). *Early Childhood Care and Education: Global Report 2020*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
4. OECD. (2017). *Starting Strong V: Transitions from Early Childhood Education and Care to Primary Education*. OECD Publishing, Paris.
5. Finnish National Agency for Education. (2021). *Early Childhood Education and Care in Finland*. Helsinki: EDUFI.
6. Ministry of Education, Singapore. (2022). *Preschool Education in Singapore: Policy and Practice Overview*. Singapore.
7. Ishmukhamedova, M. M. (2021). Maktabgacha ta’lim muassasalarida menejment tizimining takomillashuvi. *Pedagogik ta’lim va fanlar* (№2), 45–51.
8. Erkinova, D. A. (2020). Innovatsion texnologiyalar asosida maktabgacha ta’lim sifatini oshirish yo‘llari. *Ta’lim va taraqqiyot* (№4), 33–37.
9. UNICEF. (2019). *A World Ready to Learn: Prioritizing Quality Early Childhood Education*. New York: United Nations Children's Fund.
10. Xasanov, A. A. (2022). Ta’lim muassasalarini boshqarishda xorijiy tajriba va milliy model. *Ilmiy-amaliy izlanishlar jurnali*, 1(3), 22–28.